

SIYASAL KATILIM AÇISINDAN ORTA SINIFLAR

Engin Önen*

Son zamanlara kadar siyasal katılım açısından orta sınıf (ya da sınıflar) özellikle iki açıdan incelemeye konu olmuştur. Birinci katılım düzeyleri ve özellikle de oy verme, ikincisi ise siyasal tercihleri ya da parti tercihleri açısından. Son zamanlarda ise, özellikle yeni toplumsal hareketlerde orta sınıfın oynadığı rol de tartışılmaya başlanmıştır.

Orta Sınıfların Siyasal Katılım Düzeyleri ve Siyasal Tercihleri:

İlk olarak orta sınıfın siyasal katılım düzeyine ilişkin saptama ve yorumlara değinelim. Bu konuda birbirinden farklı yorumlar bulunmaktadır. Bu farklı yorumların en bilinenlerden biri orta sınıfın demokrasinin kurumlaşması ve istikrara kavuşmasında en etkili sosyal unsur oluşturduğu şeklindeki görüştür. Diğer bir yorum ise, orta sınıfın toplumun siyasete ilgisiz kesimini oluşturduğu, siyasal yabancılaşmanın en yoğun yaşandığı kesim olduğu görüşüdür. Birinci görüş orta sınıfın siyasal katılım düzeyinin yüksek olduğu, ikincisi ise, düşük olduğunu ileri sürmektedir.

Pek çok araştırmanın bulguları yüksek sosyo-ekonomik statü ile siyasal katılma arasında olumlu bir bağlantı olduğunu göstermektedir. Yani daha yüksek sosyo-ekonomik statüdeki kişilerin diğerlerine göre siyasal faaliyetlere daha çok katıldıkları ortaya konmaktadır. "Bu durumda, toplumda orta sınıflara mensup kişilerin oranının yükselmesi, siyasal katılmanın da artması sonucunu doğurur. Öte yandan, ekonomik gelişme, örgütsel farklılaşmayı ve uzmanlaşmayı da artırır. Gelişmiş bir toplumda sosyal hayatın çok büyük bir bölümü, sayıları ve önemleri gitgide artan çeşitli ikincil (secondary) örgütler içerisinde geçer. Bu örgütler, daha önceleri geniş ailenin veya küçük yüzyüze ilişkilere dayanan birincil grupların yerine getirmekte oldukları birçok sosyal fonksiyonları üstlenirler. Böylece örgütsel ilişkilerin yoğunlaşması da, siyasal katılmanın artması sonucunu doğurur¹." "Siyasal katılmanın iki ana kaynağının yüksek sosyo-ekonomik statü ve örgütsel ilişkiler olduğunu, sosyo-ekonomik gelişmenin bu iki ana değişken yoluyla siyasal katılmayı etkilediğini²" kabul eden bu görüş orta sınıfların diğer kesimlere göre daha fazla katılım eğiliminde olduğunu ileri sürer. Orta

* Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

¹ Özbudun, Ergun; Türkiye'de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma, A.Ü. Hukuk Fak., Yay. Ankara, 1974, Sf. 8-9.

² a.g.e., Sf. 12.

sınıfın bu özelliği, demokrasi için gerekli olan vatandaş katılımını sağlayarak demokrasinin sürekliliğine destek olur.

Örneğin ABD ve B.Avrupa'da seçimlerle ilgili yapılan araştırmalarda orta sınıf meslek gruplarının ortalama yurttaşlara göre daha fazla oy verme eğiliminde oldukları ortaya konmuştur³. Siyasal katılımın çeşitli düzeyleriyle ilgili araştırmalarda da, işçi sınıfıyla karşılaştırıldığında orta sınıf üyelerinin siyasete karşı daha ilgili olup siyasal bilgi, beceri ve yeteneğe daha fazla sahip oldukları, siyasal örgütlenmelerde daha fazla yer aldıkları ve dolayısıyla, oy verme ve siyasal olayları etkilemede daha atak oldukları saptanmıştır⁴. Hatta Goldhorpe daha da ileri gidip, diğer sınıflardan ayırt edici olarak, orta sınıfın, tüm politik renklerin lider ve eylemcilerinin kaynağı olmasını bekler⁵.

Orta sınıfların siyasal katılım düzeyinin diğer kesimlere göre daha düşük olduğunu savunan görüşlere ABD'li toplumbilimci Millis'i örnek gösterebiliriz. Yeni teknolojik ve toplumsal gelişmelerin toplumlar da siyasal yabancılaşmaya yol açtığını savunan Mills, beyaz yakalıların sayılarının sürekli arttığını ama oluşturdukları toplumsal gücün bilincinde olmadıklarını ileri sürer. Ona göre toplumda siyasal iktidarın demokratik bir nitelik almasında dengeleyici bir toplumsal güç olduğu ileri sürülen orta sınıf, bu görevi bile yerine getirebilecek fiili güç ve bilinçten yoksundur⁶. Bunun nedenini ise kısaca şöyle açıklamaktadır: Yeni orta sınıf "kendini güvenlik içerisinde hissetmek için bağlar aramakta, ancak hiçbir topluluk, hiçbir örgüt onun bu gereksinmesine cevap verebilmek için olduğu izlemi vermemektedir. Bu yalnızlığı onu, basın, sinema, radyo ve televizyon gibi ucuz halk kültürünün yapay ürünleri için bulunmaz bir müşteri haline getirmektedir⁷." Mills'in ileri sürdüğü umutsuzluk ve yeni denetim araçlarının rolünün yanında orta sınıfın siyasal katılım düzeyini düşüren diğer bir etmenin de görece refah düzeyi olduğu iddia edilmektedir. Bu yoruma göre örneğin ABD'deki siyasal ilgisizliğin en önemli nedenlerinden biri, orta sınıfların ciddi ekonomik ve sosyal sorunlarının olmamasıdır⁸.

Orta sınıfın siyasal tercihleri konusunda da birbirinden farklı yorumlar bulunmaktadır. Bu farklı yorumları ele almadan önce sınıf ile siyasal tercihler yada ideoloji arasında bağıntı üzerinde kısaca durmak gerekir. Son dönemlerde sınıf ideoloji bağıntısının zayıfladığını ileri süren görüşler olmasına rağmen, bu bağıntının halen sürdürüldüğü görüşü daha yaygındır.

Sınıf ile ideoloji arasındaki ilişkiyi açıklayan bazı yorumlar şunlardır:

³ Matras, Judah, *Social Inequality, Stratification and Mobility*, Second ed., Englewood Cliffs, New Jersey, 1984, Sf. 165.

⁴ Clegg, Stewart R.; *Frameworks of Power*, Sage Publications, London, 1989, Sf. 60.

⁵ Burraus, R. March; *Consumption and Clas Division and Change*, Mac Millian, London, a.g.e., Sf. 142.

⁶ Tolan, Barlas, *Çağdaş Toplumun Bunalımı-Anomi ve Yabancılaşma*, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, Ankara, 1981, Sf. 162.

⁷ a.g.e., Sf. 179-180.

⁸ Kışlalı, A. Taner, *Siyasal Sistemler*, İmge Yay., Ankara, 1991, Sf. 157.

Siyasal Katılım Açısından Orta Sınıflar

"1 Bir kuramsal yoruma göre sınıflar ekonomik düzeyde belirlenmiştir ve ideoloji siyasal durumun yansımasıdır veya gölge olayıdır. Bu pozitivist ekonomist yorumdur.

2. Bir ikinci kuramsal tavra göre; 'kendi içinde sınıflar' ekonomik düzeyde belirlenir. 'Kendi için sınıfın' ortaya çıkabilmesi için siyasal örgütlenmenin ve ideolojik gelişmelerin tamamlanması gerekmektedir. Sınıflar ideolojilerini yaratır ve ideolojiler sınıfların sınıf olarak belirlenmelerini ve bütünleşmelerini sağlar. Bu tarihçi-diyalektik yorumdur.

3. Üçüncü bir kuramsal tavıra göre, ekonomik, siyasal ve ideolojik düzeylerdeki pratiklerin sonucu olarak sınıflar ve insan-özneler belirlenir. İdeoloji, ideolojik düzeydeki söylem çerçevesi içinde üretilir. İdeolojik düzeyin diğer düzeylerden görece bağımsızlığı vardır. İnsanlar ve sınıflar ideolojik yapıların öznesi değil taşıyıcısıdır. Bu yapıcı-kuramcı yorumdur⁹."

Orta sınıfın ideolojik ve siyasal ilgilerini incelerken ekonomik durumunu ele almak gerekir. Ama ekonomik konumun mekanik olarak ideolojiye denk düştüğünü düşünmek yanıltıcıdır. Bunun yanında pek çok faktör (siyasal örgütlenme ve sınıfsal ilişkiler... vs) ideolojinin üretilmesinde önemli rol oynar. İdeolojiyi yalnızca sınıfsal temeliyle açıklamaya çalışan Marksist yaklaşım, genellikle iki temel ideoloji olan burjuva ve işçi sınıfı ideolojisi üzerinde durur. Bu yaklaşımın klâsik yorumu küçük burjuvazinin (orta sınıfın) bağımsız bir ideolojisinin olmadığı şeklindedir. Küçük burjuvâzi bazen burjuva bazen de işçi sınıfı ideolojisini benimser. "Yirminci yüzyılda Almanya'da ve İtalya'da tekelleri burjuvazi ile birlikte faşist ideolojiyi ve devleti kurmuştur. Türkiye'de ulusal kurtuluş savaşında etkin rol oynamış ve devletçilik deneyimini ve Atatürkçü ideolojiyi yaşamıştır. Sovyetler Birliğinde ve Çin'de kırsal küçük burjuvaziyle birlikte devrimin yanında yerini almıştır¹⁰. Küçük burjuvazinin bu anlamda kaypaklığını burjuvazi ile işçi sınıfı ideolojileri arasında geliş gidişleriyle açıklayan pek çok Marksist yazar bulunmaktadır. Poulantzas'a göre bu onların özel sınıf çıkarılarının olmayışından değil, çok kararsız bir sınıf olmasından kaynaklanır¹¹. Halbucada sınıfın bu çelişkili durumunu benzer bir şekilde şöyle açıklar: "Gerçek ve tek bir sınıf meydana getirmediği için, yeterince geniş bir toplumsal ufku bulunmadığı için ve varlığı gereği günlük mücadele içinde bulunduğu için, bu kategori davranışlarının kökenindeki güdülerin gerçek bilincine varamamaktadır; onun davranışları ya burjuvazide ya da işçi sınıfında ortaya çıkan özlemlerin yansımasından ibarettir¹²."

Buna karşılık özellikle günümüz Batı toplumlarında siyasal yönelimleri ve siyasi parti tercihleri açısından orta sınıfların tutucu eğilimde oldukları sıklıkla vurgulanmıştır.

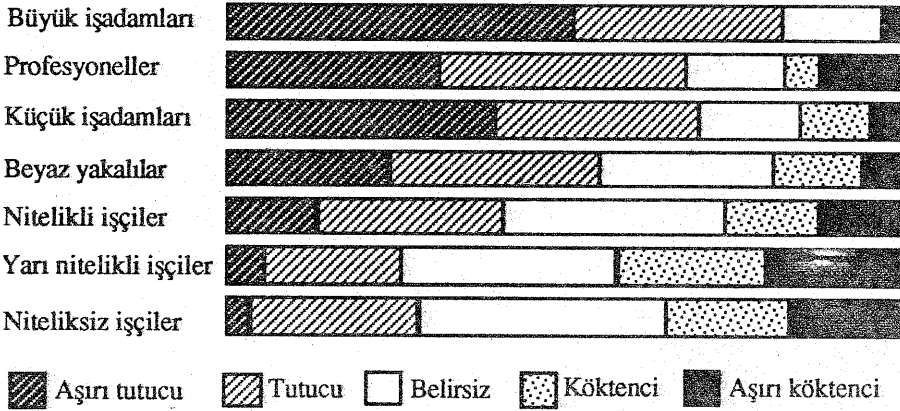
9 Akşit, Bahattin, Köy Kasaba ve Kentler ve Toplumsal Değişme, Turan Kitapevi, Ankara, 1985, Sf. 171.

10 a.g.e., Sf. 179-180.

11 Poulantzas, Nicos, "The New Petty Bourgeoisie", ed., Alan Hund, *Class and Class Structure*, Lawrence and Wishart, London, 1977, Sf. 116.

12 Bozkurt, Ömer; *Türkiye'de Kamu Bürokrasisinin Sosyolojik Görünümü*, TODAİE, Ankara, 1976, a.g.e., Sf. 22.

Köktenci değişmelere karşı olan orta sınıf üyelerinin toplumun egemen değerlerine daha çok uymaları ve bu uymanın kendi kişisel çıkarlarını elde etmeye yönelik olduğu iddia edilir¹³. Lash ve Urry bu durumu orta sınıfın örgütlü kapitalizmin gelişmesinden çıkarılmasına bağlarlar¹⁴. Örneğin ABD'de sosyal tabakaların siyasal eğilimlerini saptamaya çalışan bir araştırmancının sonuçlarıyla şöyle bir tablo oluşturulmuştur.

Tablo 1 : Kentsel tabakaların Siyasal Eğilimleri¹⁵

ABD'deki seçmenlerin parti tercihleri ile gelir ve mesleki özellikleri arasında açık bir bağlantı olduğu seçim araştırmalarından anlaşılmaktadır. Yüksek gelir grupları genellikle ve geleneksel olarak daha tutucu Cumhuriyetçi Parti'yi desteklerken, düşük gelir grupları sürekli olarak reformlar ve toplumsal değişimlerle daha fazla özdeşleşen Demokratları destekler. Orta gelir gruplarının oyları dönemlere göre değişiklik gösterir. Bu gruplar refah döneminde Cumhuriyetçi partiyi destekleyip, önemli bunalım dönemlerinde büyük bir çoğunlukla Demokratları desteklemiştir¹⁶.

İngiltere'de seçim davranışı uzun zamandır mesleki ifade edilen sınıf komunu yansıtan bir şey olarak ele alınmıştır. Bu konuyu inceleyen birçok yazar seçmen davranışlarının yorumunda sınıfın belirleyici rolünde uzlaşırlar. Her ne kadar sınıf-parti ilişkilerinde bir azalma olmuşsa da, seçim tercihlerini şekillendirmede sınıfın etkileri genelde kabul edilir. Butler ve Stokes, İngiliz seçmen davranışlarını incelemelerinde, kamuoyunda sınıfların elementlerinin en önemlisi olmasından dolayı, meslekleri kullanırlar. Mesleki sıralamada aşağıya doğru tutuculuğun düşmesini sınıf-parti

¹³ Lipset, Seymour M.; Siyaset İnsan, Çev.: Mete Tuncay, Teori Yay., Ankara 1986, Sf. 188.

¹⁴ Burrau, R., March, a.g.e., Sf. 143

¹⁵ Centers, Richard, The Psychology of Social Classes, A Study of Class Consciousness, Russell and Russell, New York, 1961, Sf. 51.

¹⁶ Mayer, Kurt B.; *Class and Society*, Brnwn Üniv. Random House, Studies in Sociology, New York, 1966 Sf. 62.

Siyasal Katılım Açısından Orta Sınıflar

ilişkisinin kanıtı olarak görürler. Alford'un İngiltere, Kanada, Avustralya ve ABD'de seçim davranışlarına ilişkin gerçekleştirdiği survey, diğer ülkelere göre İngiltere'de parti tercihi ve mesleki konum arasında daha açık bir bağlantı olduğunu göstermiştir¹⁷.

"Westergard ve Resler de daha sonra gerçekleştirdikleri ve 1975'te yayınlanan 'Kapitalist Toplumda Sınıf' isimli incelemelerinde bu eski yorumlara karşı çıkmayıp, rakip politik partilerin sınıf çizgisi üzerinde bölündüğünü destekleyen sonuçlar elde etmişlerdir. Oy verme üzerindeki diğer tüm etkilerin ise ikincil derecede etkili olduğunu ileri sürmüşlerdir¹⁸.

Bu incelemeler manual-non manual çizgiler üzerinde ikiye ayrılan İşçi partisi ve Muhafazakar Parti şeklindeki iki ana partiden oluşan İngiliz seçim politikalarının bilinen yapısına dayanmaktadır. İşçi Partisinin işçi sınıfının, Muhafazakar Partinin de orta sınıf çıkarlarını gözetmesi şeklinde iki ana partinin farklı sınıf politikaları izlemesi; böylece, bireylerin rasyonel bir şekilde çıkarları doğrultusunda oy vermeleri sınıf partileri için temel oluşturmuştur¹⁹.

Orta Sınıf	1970 (%)	Şubat-1974 (%)	Ekim-1974 (%)
Orta Sınıf			
Muhafazakar Parti	65	66	62
İşçi Partisi	27	18	19
Liberal Parti	8	16	19
Alt Orta Sınıf			
Muhafazakar Parti	52	55	47
İşçi Partisi	42	27	29
Liberal Parti	6	18	24
İşçi Sınıfı			
Muhafazakar Parti	35	33	29
İşçi Partisi	57	51	55
Liberal Parti	8	16	16
Yoksullar			
Muhafazakar Parti	29	32	35
İşçi Partisi	64	56	53
Liberal Parti	7	12	12

Tablo 2 : Seçim Davranışında Sınıf Farkları²⁰

¹⁷ King, R., Raynor, J.; *The Middle Class*, Longman, London, 1981, Sf. 194.

¹⁸ a.g.e., Sf. 194.

¹⁹ a.g.e., Sf. 194.

²⁰ Gallup, R. Rose, *Studies in British Politics*, Mac Millan, 1976, Sf. 207'den aktaran, a.g.e., Sf. 195.

Gelişmiş Batı toplumlarından iki örnek olarak ele aldığımız ABD ve İngiltere'deki seçim davranışları benzer eğilimler sergilemektedir. Her iki örnekteki siyasal tercihlere ilişkin veriler daha önce değindiğimiz toplumsal hareketlilik yaklaşımıyla açıklanabilecek nitelikte gözükmektedir. Yani toplumsal statü yükseldikçe tutuculuk eğilimi artmakta, toplumsal statü düştükçe tutuculuk eğilimi görece olarak düşmekte ve reformcu ya da radikal eğilimler kısmen artmaktadır. Ayrıca işçilere göre orta sınıfın tutucu partileri daha fazla destekleme eğiliminde oldukları görülmektedir. Ancak vurgulamamız gereken iki nokta daha bulunmaktadır. Bunlardan birisi orta sınıfın tek bir bütün olmadığı, bölümlerinin siyasal tercihlerinin farklılıklarının bulunmasıdır. İkinci nokta ise, gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerde orta sınıfın siyasal tercihlerinde farklılıklar olmasıdır.

Orta sınıfın kendi içindeki farklılıklar da yine toplumsal hareketlilik yaklaşımı içinde değerlendirilebilir. Örneğin rutin-beyaz yakalı mesleklerin ya da alt orta sınıfın diğer kesime göre daha az tutucu eğilim sergilediği ve parti tercihinde işçi sınıfına yaklaştığı görülmektedir. Bu durum, genellikle alt orta sınıfın düşük statüsüne ya da proleterleşme eğilimine bağlanmaktadır. "Daha farklı yorumlar, bu durumu iş deneyimlerinden çok toplumsal kökene daha açıklayıcı bir rol vererek açıklar. Örneğin Goldhorpe ve arkadaşları, bedensel işlere sahip ailelerden yukarı doğru hareketliliğe sahip olan bireylerin sayısındaki artışın, bedensel olmayan konumların gelişmesiyle, bunların İşçi Parti eğiliminde olduklarını tartışır²¹." Bu özelliğinden dolayı Goldhorpe tarafından 'marjinal orta sınıf' olarak sınıflanan bu kesim bazı yazarlar tarafından 'proleter orta sınıf' olarak da anılır²².

Siyasal tercihler mesleğe dayalı sınıf ayrımlarının kaçınılmaz bir yansıması değildir. Orta sınıfın siyasal etkinliği dar bir çerçevede sadece belirlenmiş sınıf çıkarlarını inceleme gerekliliği olarak düşünülmemelidir. Özellikle profesyonel meslekleri içeren yeni orta sınıfın üst tabakası ya da üst-orta sınıf tutuculukla nitelense de bazı farklı değerlendirmelere de söz konusudur. Örneğin Gustav Schmoller, eğitimleri ve yaptıkları işlerden dolayı yeni orta sınıfın bu kesiminin sınıf çıkarları üstüne yükselebildiğini vurgular. Bunlar günlük kavganın ötesinde toplumun tüm tabakalarının çıkarlarını bütün olarak kavrayabilen bir görüşe sahiptir. Ona göre yeni orta sınıf yeni aristokrasinin kaynağını oluşturacaktır²³. Goldner'e göre ise "tüm toplumu temsil etme gibi bir görevi olduğunu düşünen ve araçsal rasyonalite adına hareket eden bu sınıf, ilerici ve teknik yeteneklerinin engellendiği görür ve toplumun daha büyük çapta rasyonelleşmesini talep eder²⁴." Gouldner yeni sınıf dediği bu sınıfı çağdaş toplumda değişimin motoru olarak niteler ve en ilerici güç olarak değerlendirir²⁵.

²¹ King, R., Raynor, J.; a.g.e., Sf. 207.

²² a.g.e., Sf. 207.

²³ Bozkurt, Ömer; a.g.e., Sf. 207

²⁴ Göle, Nilüfer; *Mühendisler ve İdeoloji*, Çev. Eli Levi, İletişim Yay., İstanbul, 1986, Sf. 30.

²⁵ a.g.e., Sf. 31.

Siyasal Katılım Açısından Orta Sınıflar

Son yıllarda yaygınlaşan yeni toplumsal hareketlerin en fazla üye aldığı yeni orta sınıfın bu tabakadan üye aldığı, siyasal mücadelelerinin, sık sık ekonomik çıkarlarından saptığı görülür. Sınıfa özgü çıkarların ötesinde bir siyasal çabayı gerektiren yeni toplumsal hareketlere yönelen üyeleri, zaman zaman 'özverili' orta sınıf (altruistic middle class) olarak da anılmaktadır. Bu imaj, Parkin'in söz konusu özellikleri sergileyen 1950-1960 arasında nükleer silahsızlanma kampanyalarını içeren incelemesinden elde edilir. Onlar politik etkinliklerinde psikolojik doyuma karşılaştığında politik başarının maddi ödülüne ilgisiz olmaları nedeniyle 'özverili' olarak nitelenirler²⁶. Orta sınıf ile Yeni Toplumsal Hareketlerin bağıntısını daha sonra biraz daha ayrıntılı olarak inceleyeceğiz.

Diğer yandan küçük işverenler ve işyeri sahipleri, esnaf-zanaatkarlardan oluşan orta sınıfın diğer kesimine (yani orta sınıf) göre daha tutucu olduğu genel olarak kabul edilen bir görüştür. Bu konuda yapılan çok sayıda araştırmaya da bu görüşü destekler niteliktedir. Kapitalizmin gelişmesi (ya da tekelleşme yönündeki gelişmeler) nedeniyle yaşadıkları proleterleşme korkusunun bu kesimleri tutuculaştırdığı; hatta, tarihsel olarak daha eski dönem toplum tipine yönelme anlamında yer yer radikalleştikleri de ileri sürülmektedir²⁷.

Şimdi de kısaca gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler açısından orta sınıfın siyasal yönelim farklarına değinelim. Az gelişmiş ülkeler genellikle orta sınıfı zayıf toplumlar olarak nitelenir. Bu zayıflık, bir yandan ekonomik geri kalmışlığa, bir yandan da en azından bir kısmının uzun süre sömürge kalmasına ve buna bağlı olarak ulusal ordu ve sivil bürokrasisinin yokluğuna, yerli girişimci grupların gelişmemesine bağlanmaktadır²⁸. Ancak günümüz az gelişmiş toplumlarının birçoğunda yeni ve eski orta sınıfların özellikle de siyasal alanda etkilerinin giderek arttığı bir gerçektir. Dışa bağımlı sanayileşmenin az gelişmiş ülkelerde, küçük meta üretimini de geliştirdiğini²⁹, yani yeni orta sınıfın yanında eski orta sınıfın da önemli bir siyasal güç oluşturduğunu söyleyebiliriz. Bu kesimin daha önce de belirttiğimiz gerekçelerden dolayı ağırlıklı olarak tutucu siyasal eğilimde olduğu genelde kabul edilmektedir. Yeni orta sınıf ise, bu ülkelerde üstlendiği rol açısından genellikle reformcu ve radikal eğilimlere sahip olmuştur. Özellikle asker ve sivil bürokratların modernleşme sürecinde uzun süre önderliği ellerinde bulundurmaları söz konusudur. "Kapitalist girişimciler 18. ve 19. yüzyıl Batı toplumlarının ekonomik kalkınması için ne ifade ediyorsa, hükümet memurları da 20. yüzyılda birçok bakımdana yeni ulusların ekonomik kalkınması için aynı şeyi ifade etmektedir³⁰." Bundan dolayı bazı yazarlar bu grup için 'idari burjuvazi'

²⁶ King, R., Raynor J.; a.g.e., Sf. 207.

²⁷ Centers, Richard, a.g.e., Sf. 20.

²⁸ Eserperk, Altan; *Sosyoloji*, A.Ü. DTCF Yay., No: 303, Ankara, 1981, Sf. 195.

²⁹ Therbor, Gören, *Sermaye Egemenliği ve Demokrasinin Doğuşu*, Çev. Şirin tekeli, Vergo Yay., Ankara, 1989, Sf. 56-57.

³⁰ Bottomore, Tom; *Seçkinler ve Toplum*, Çev. Erol Mutlu, Gündoğan Yay., Ankara, 1990, Sf. 106.

terimini de kullanmaktadırlar³¹. Gerek ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanması sürecinde gerekse modernleşme çabalarıyla az gelişmiş ülkelerdeki yeni orta sınıf, gelişmiş ülkelerindekinden daha farklı siyasal işlevler üstlenmiştir³². Bu işlev, genellikle, Batı toplumlarını örnek alan modernleşme hareketine önderlik etmek olmuştur. Ancak bu toplumlarda modernleşme çabalarına karşı çıkan sosyal güçler de bulunmaktadır. Modernleşme değişmesine karşı koyan siyasal ve toplumsal kurumlar yeni toplumsal güçleri radikalleştirir³³. Öte yandan değişmeyi gerçekleştirenleri de geleneksel (eski) orta sınıf üyelerinin bir çoğunu radikalleştirir. Yani genel olarak az gelişmiş ülkelerde yeni orta sınıflar reformcu ve bir bölümü de modernleşme yönünde radikaldir. Eski orta sınıflar ise genelde tutucu, bir bölümü ise eski toplum yönünde radikal eğilimlere sahip olurlar.

Yeni Toplumsal Hareketler ve Orta Sınıf:

"Son otuz yılın en önemli toplumsal hareketleri örgütlü sınıf çıkarları ve kurumları dışında başlamıştır. Barış hareketi, ekoloji hareketi, kadın hareketi, üçüncü dünya savunucuları... vs."³⁴ Yenitoplumsal hareketler ne iş merkezli ne de sınıfa özgü çıkarlar temsil etmektedir. Klâsik sınıf mücadelelerinden farklı olarak bu hareketler her türlü baskı ve eşitsizliğe karşı çıkmak amacındadır. Ekonomik eylemden çok siyasal ve kültürel eyleme ağırlık vermesinden dolayı bu hareketler klâsik işçi hareketinden oldukça farklıdır³⁵. Bundan dolayı 'sınıf politikasının ötesine geçmek' iddiasında olan yeni toplumsal hareketler genellikle, bürokratlaşma, devletçilik, korporatizm ve 'canlılar dünyasının sömürgeleştirilmesi' ya da sivil yaşam ve fiziksel varoluşun tüm görünümüne teknokratik müdahaleye karşı tepki olarak kabul edilir³⁶. Bu "hareketlerin çoğunluğu, devlet iktidarından çok özerkliği gözetmektedirler; ve kimileri hala devlet içinde iktidar istiyorlarsa da, bu irade onları toplumsal hareketler olarak dışlanmaktadır"³⁷.

Son yıllarda bu konudaki tartışmalarda yeni toplumsal hareketlerin farklı değerlendirmelerine tanık olmaktayız. Daha önce sanayi ötesi toplum kuramcıları olarak andığımız bazı yazarlar, sınıf yansımaları olan siyasetin modasının geçtiğini ve yerini yeni toplumsal hareketlerin aldığı görüşünü benimsemektedirler. Ya da bu hareketleri

³¹ Balibar, E. ve Wallefrstein; *Irk, Ulus, Sınıf, Belirsiz Kimlikler*, Çev. Nazlı Ökten, Metis yay., İstanbul, 1993

³² Gevgilili, *Türkiye'de Kapitalizmin Gelişmesi ve Sosyal Sınıflar*, Bağlam Yay., İstanbul, 1989, Sf. 102.

³³ Tullis, F. la Mond, *Politics and Social Change in Third World Countries*, Bringham Young Univ. 1973, Sf. 303.

³⁴ Williams, Raymond, *İkibine Doğru*, Çev. Esen tarım, Ayrıntı Yay., İstanbul, 1991.

³⁵ Bottomore, Tom, a.g.e., Sf. 21.

³⁶ Frankel Boris, *Sanayi Sonrası Ütopiyalar*, Çev. Kamil Durand, Ayrıntı Yay., İstanbul, 1991, Sf. 254.

³⁷ Arrighi, G.; Marksizm Yüzyılı, Amerika Yüzyılı: Dünya İşçi Hareketinin Oluşum ve DönüşüAmin, Giovanni Arrighi, Andre G. Frank, Immanuel Wallorstein, *Büyük Kargaşa Yeni Toplumsal Hareketlerin Krizi*, Çev.: Erden Akbulut., Alan Yay., İstanbul, 1993, a.g.e., Sf. 154.

sınıf kavramının yerine koyma eğilimine sahiptirler³⁸. Diğer taraftan bu hareketleri içeren siyasal eğilimlerin ayrıca demokrasiyi yeni bir aşamaya taşıdığı da ileri sürülmektedir. Örneğin Touraine toplumsal hareketlerin sanayi sonrası toplumlara gidildikçe devlet iktidarını ele geçirmeye yönelik siyasal girişimlerden bağımsız olarak kendilerini var edeceklerini iddia etmektedir.

Bunların pratikleri, sivil toplumda katılımcı demokrasinin artışının kaynağı, ve bundan dolayı toplumsal dönüşümün en önemli ajanları olabilecekleri de ileri sürülmüştür³⁹. Tabii sanayi ötesi toplum kuramcılarının bu görüşlerine karşı çıkan yazarlar olmuştur. Örneğin Willams'a göre yeni toplumsal hareketlerin hedefi olan "sorunların hepsi bizi gerisin geriye sanayi üretimi tarzının başlıca sistemlerine ve özellikle de sınıflar sistemine gönderir⁴⁰." Yine Frankel 'Sanayi Sonrası Ütopyalar' isimli kitabında yeni toplumsal hareketlerin, çağdaş toplumlarda sosyolojik temeli olarak sınıfların yerini aldığı söylemenin güç olduğunu belirtir⁴¹.

Öte yandan yeni toplumsal hareketlere eleştirel açıdan bakan pek çok yazar son yıllarda Batı toplumlarında bu hareketlerin oldukça etkili olduğunu da kabul eder. Bu yeni siyasi akımların kendilerini önemli ölçüde hissettirmesinin ya da taraftar bulmasının nedenlerini çoğu zaman sınıf mücadelesinden farklı oluşlarına bağlarlar. Örneğin Gorz, bu durumu şöyle açıklar: "Toplumsal hareketler, kuşkusuz anti-teknokratiktir, yani A.Touraine'in gösterdiği gibi, egemen sınıfın yönetici tabakasının kültürel hegemonyasına yöneliktir, ama yönetici tabakanın egemenliğine sadece kültürel temellerinde ve toplumsal sonuçlarında saldırır, maddi temeline, ekonomik matrisine değil⁴²." Williams da, ekonomik ögenin değiştirilmesinin diğerlerine göre çok güç olduğunu vurgulayıp, yeni akımların etkili olmasını ekonomi dışındaki alanlara yönelmesine bağlar. Ona göre bundan dolayı "insanların bir çoğunu silahsızlanma, çevre koruması, kadın hakları konusunda harekete geçirmek mümkün olmuştur⁴³." Frankel'e göre, "yeni toplumsal hareketlerdeki örgütlerin çoğu gerçekte, tüm devlet kurumsal sisteminin toptan kaldırılmasını savunmaktansa, az ya da çok, varolan kamusal ve özel siyasa süreçleri kabul ediyor⁴⁴." Ayrıca bazı yazarlar yeni toplumsal hareketlerin dönemsel olduğunu vurgulamışlardır. Onlara göre "bu hareketler nasıl ki değişen koşullara yanıt olarak devresel olarak ortaya çıkıp boy atıyorlarsa, aynı şekilde yeniden ortadan kaybolacaklardır. Doğaldır ki, şu ya da bu hareketin hedeflerine ulaşıldığı takdirde, varlık nedeni ortadan kalktığı ölçüde gücünü yitirecektir⁴⁵."

³⁸ Frankel, Boris, a.g.e., Sf. 254-256.

³⁹ Arrighi, G.; a.g.e., Sf. 154.

⁴⁰ Williams, Raymond; a.g.e., Sf. 167.

⁴¹ Frankel, Boris, a.g.e., Sf. 258.

⁴² Gorz, Andre, *Kapitalizm-Sosyalizm-Ekoloji*, Çev. Işık Ergüder, Ayrıntı Yay., İstanbul, 1993, Sf. 99.

⁴³ Williams, Raymond, a.g.e., Sf. 241.

⁴⁴ Frankel, Boris, a.g.e., Sf. 257-258.

⁴⁵ Arrighi, G.; a.g.e., 183.

Yeni toplumsal hareketler belli bir sınıfın çıkarlarını temsil etmemektedir. Ama bu hareketlerin taraftarlarının sınıfsal dağılımına ilişkin araştırma ve incelemeler, özellikle gelişmiş Batı toplumlarında yeni toplumsal hareketlerin temelde orta sınıf kökenli üyelere sahip olduğunu göstermiştir⁴⁶. "Sosyolojik olarak, yeni toplumsal hareketlerin pek çok üyesi, Offe'nin 'metasızlaştırılmış' dediği gruplardan geliyor. Öğrenciler, orta sınıf ev kadınları ve emek pazarıyla bağıntısı olmayan işsiz ya da marjinalleşmiş insanlar,... pek çok kamu kesimi işçisi vb. gibi (örneğin öğretmenler, toplumsal hizmet işçileri)⁴⁷."

Siyasi bir akım olarak yeni toplumsal hareketler içinde en etkili olanlardan biri çevrecilerdir. Çevrecilerin mesleki dağılımlarını saptamaya çalışan bir araştırmanın bulguları da, yeni toplumsal hareketlerin taraftarları hakkında yukarıdaki yorumlara paralel sonuçlar vermektedir.

Orta sınıfın yeni toplumsal hareketlerde diğer kesimlere göre daha etkili olması, Batı toplumlarının klâsik sınıfsal kutuplaşmadan uzaklaşmasıyla yakından ilgilidir. Yeni sosyal grup olarak orta sınıfın güç kazanması geleneksel sınıf mücadelesine bağlı siyasal sistemde değişmelere de neden olmuştur. Son yıllarda geleneksel partilerin desteğinde azalma, yeni hareketlerle ilgili doğrudan eylemlerde ve dıştan desteğinde belirgin bir büyüme meydana gelmiştir⁴⁸. Bir çok yazar bu hareketlerin en önemli desteğini orta sınıftan almasının nedenleri üzerinde durmuştur. Orta sınıfın refah düzeyinin görece olarak yüksekliği ve böylece muhalefet etmeyi göze alabilmesi bu nedenler arasında sayılmaktadır. Ayrıca bu hareketlerin üyelerinin çoğunun ya yüksek öğrenimli ya da bilgi edinme sürecine bağımlı olmaları da üzerinde ağırlıklı olarak durulan bir noktadır.

	Çevreciler %	Genel %
Ticaret ve Sanayi		
-Profesyoneller ve danışmanlar	14.3	13.6
-Büro çalışanları	5.6	12.2
Kendi hesabına çalışanlar	9.6	4.8
Hizmet, refah ve yaratıcı işlerde çalışanlar	38.4	12.2
Bedensel işlerde çalışanlar	5.4	28.2
Emekliler	9.1	7.8
Ev hanımları	8.0	18.0
İşsizler	1.6	1.7
Öğrenciler	8.0	1.4
Toplam	100.0	99.9

Tablo-3 Çevrecilerin ve Halkın Mesleki Dağılımı⁴⁹

⁴⁶ a.g.e., sf. 183.

⁴⁷ Frankel, Boris, a.g.e., 257-258.

⁴⁸ a.g.e., sf. 333.

⁴⁹ CÖTGROVE, Stephen and DUFF, Andrew "Environmentalism, Middle Class Radicalism and Politics", Sociological Review, Vol. 28, No: 2, 1980, Sf. 340-342

Siyasal Katılım Açısından Orta Sınıflar

Sonuç olarak, orta sınıfların siyasal katılım açısından sergiledikleri özelliklerin toplumların çeşitli özelliklerine göre değiştiğini söyleyebiliriz. Ayrıca toplumsal hareketler içinde oynadıkları rol, orta sınıfları siyasal katılım açısından günümüz toplumlarında önemli bir unsur haline getirmektedir.

ABSTRACT

The main topic of this paper, is to study the political tendencies as well as political participation of the middle classes. Within this framework, the differences which might exist in between societies, are taken into consideration. The other issue examined is to role of the middle classes within new social movements which taken places in contemporary societies.